

ПОМИРЕНИЕТО И ПОСРЕДНИЧЕСТВОТО – НОВОСТ ИЛИ ВРЪЩАНЕ КЪМ ОБИЧАЙНИТЕ СПОСОБИ ЗА РЕШАВАНЕ НА СПОРОВЕ

гл. ас. д-р Петя Неделева

Summary: Reconciliation and Mediation – Novelty or Return to the Customary Ways of Disputes Resolution

The alternative methods of conflicts resolution represent a form of personal, cultural and religious empowerment that denies the authority of the authoritarian power to resolve conflicts. These methods assume the will and activity of the society, as well as its maturity, so that the society be able to resolve its internal issues and conflicts on its own merits. Negotiations and reconciliation are historically known and practiced in different versions in the lands of Bulgaria. Hence, Bulgarian society has traditions in the resolution of its internal conflicts, commensurable to other societies in which such methods are deeply rooted.

Key Words: *Conflicts, Customs, Negotiation, Reconciliation.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Конфликтите възникват на всички нива на взаимодействие. Те са в семейството, общността, организацията, държавата, между държавите, на етническа, религиозна, политическа основа. В съвременното общество сме свикнали да решаваме своите конфликти като сезираме съдебната система, където някой друг взема решение за наличието на вината или невинността на страните, правотата на техните доводи и аргументи. Съвременната държава не бива да залага на модели, водещи до пасивност на нейните граждани. Необходимо е те активно да участват в обществения живот, включително при разрешаването на собствените си конфликти. Затова освен традиционното решаване на спорове в съдебната зала, все по-активно трябва да се използва друг подход, известен като алтернативно или извънсъдебно решаване на спорове. Това води и до облекчаване на и без това претоварената правосъдна система, а също така до подобряване на отношенията между страните и запазване възможността за бъдещи контакти между тях. Тези способности за решаване на конфликти предполагат активно участие на страните и тяхната воля за постигане на крайното решение, предпоставка за неговото доброволно изпълнение. Приложението им изисква и обществена зрялост на индивидите, увереност и преодоляване на собственото его. В настоящата статия ще направим кратък преглед на подобни способности за решаване на спорове основно в българските земи, като аргумент, че така наречените иновативни алтернативни способности за решаване на спорове са модерното наименование на добре познати от миналото похвати за справяне с конфликти. Още едно доказателство в защита на тезата, че всичко ново е само добре забравено старо.

1. Алтернативните способности за решаване на спорове

Алтернативните способности за решаване на спорове имат редица преимущества. По време на процеса страните са равнопоставени, те си сътрудничат в търсенето на крайното решение, което да ги удовлетворява взаимно. Страните са равноправни партньори, а процедурата позволява да бъдат удовлетворени действителните им интереси. Самата процедура позволява запазване на конфиденциалността на

информацията и документите, които се предоставят, както и бързина, ако същината на конфликта го изисква, тъй като не се спазват формални срокове. При някои от способите страните могат сами да изберат лицето, което ще посредничи за решаване на техния спор (например, медиатор), което повишава доверието на страните и укрепва тежестта на постигнатото споразумение. И не на последно място алтернативните способности за решаване на спорове са ефективни, тъй като страните много по-често доброволно изпълняват постигнатото със собствено участие споразумение, отколкото постановения съдебен акт, като размерът на направените разходи е значително по-скромен от необходимите при съдебно производство.

Алтернативните способности за решаване на спорове имат богата история и бележат голямо разнообразие. Такива са помирението, посредничеството (медиацията), преговорите, арбитражът, сезирането на омбудсман и др. Независимо, че медиацията, помирението и другите алтернативни способности за решаване на спорове се смятат за иновативни, модерни прийоми, подобни способности се откриват и в ранната история. Така например конфуцианството в Древен Китай призовава именно към подобни механизми за решаване на възникнали спорове. Съгласно конфуцианската философия в човешките отношения съществува хармония, която не бива да се нарушава. Затова най-приемливият способ за разрешаване на спорове е моралното убеждение и съгласието между страните, като се отрича прилагането на външна сила и натиск.

Съединените американски щати е страната, в която алтернативните способности намират най-благодатна почва за развитие и приложение. През 70-те години на XX век алтернативните способности за решаване на спорове бележат развитие и стават изключително популярни в американското общество. За тяхното разпространение спомагат добре развитото гражданско общество и инициативност на отделни обществени и религиозни организации, активността и иновативността на служителите в съдебната система, отвореността към новости на местната власт. През 2001 г. в САЩ е приет Еднообразен акт за посредничество, което е традиционен способ за регулиране и унификация на практиката по определен въпрос. Практиката по отношение на нормативната регламентация на алтернативните способности за решаване на спорове е разнообразна. В някои страни въпросът е регламентиран в общото процесуално законодателство, а в други – в специални закони. Такива закони са приети през 90-те години във Франция и Италия, в Индия – през 1987, в Руската федерация – от 2011 г. В България през 1988 г. е приет Закон за международния търговски арбитраж⁴⁴⁴, през 2004 г. е приет Закон за медиацията⁴⁴⁵, като отделни норми се съдържат и в процесуалното законодателство (Гражданско-процесуалния кодекс).

2. Българската правноисторическа традиция

Разглежданите способности не са чужди на българската правноисторическа традиция. Влияние за това оказва вероятно и написаното в Светото писание. В Новия завет, в Откровението на апостол Павел към коринтяните, се призовава конфликтите да не се пренасят в съда, а да се определят по-видни хора от общността, които да решават възникналите спорове. В Евангелието на Матей се казва: „Блажени миротворците, защото те ще се нарекат Божи чад“ (Матей 5:9). И още в Библията се казва, че ако брат ти съгреши, е добре да бъде изобличен насаме. Ако не послуша – да бъдат взети един или двама други, та от устата на двама или трима свидетели да се потвърди всяка дума. Ако и тях не послуша да се каже на църквата (Матей 18:15), т. е. на църковния съд. Тук е застъпена една важна идея, дълбоко залегнала в Новия завет – философията

⁴⁴⁴ Обн., ДВ, бр. 60 от 5.08.1988 г.

⁴⁴⁵ Обн., ДВ, бр. 110 от 17.12.2004 г.

на опрощението, на помирението („Истината ви казвам: каквото не простите на земята, няма да бъде простено на небето, и каквото простите на земята, ще бъде простено на небето“ (Матей 18:18). Така, църквата и нейните служители често посредничат за доброволното разрешаване на спорове. Да не забравяме и азилното право, според което извършилите престъпление могат да потърсят закрила и спасение в манастир или друго свято място (вж. Закон за съдене на хората, Еклога и др.). По този начин те се спасяват от грозящото ги частното отмъщение от страна на потърпевшия или неговите близки, а в манастира получават напътствия за покаяние и изправление най-често чрез епитимия. Така свещенослужителите се превръщат в своеобразни посредници между провинилия се, потърпевшия и Бога.

И други религиозни и етнически общности прилагат свой модел за алтернативно решаване на спорове. Спецификите на тези модели зависят от ценностната система, мироглед и традиционни схващания. В юдаизма подобни функции изпълнява Бет Дин – Съвет на равините. В ромската общност – Мешарето, членовете на което се намесват при решаване на конфликти между лица от общността.

В историята на българската държава и право има множество примери за приложение на алтернативни способи за решаване на спорове. Като такива примери могат да бъдат посочени средновековните мирители, старейшините, ръководните органи на еснафските организации, полюбовните съдилища и др.

В задругата ролята на посредник при спорове изпълнява стареят, дядото, който според обичайното право има правомощия да решава спорове между членовете на общността. Той помирява, посредничи при конфликти, а при необходимост налага и санкции.

Българското обичайно право познава и т. нар. *мирители* по наказателни дела, които подпомагат страните за постигане на споразумение при конфликт, уговаряне на откуп и прекратяване на враждата.

Важна роля за решаване на редица спорове както между членовете на самата организация, така и за лица, които не членуват в нея през периода на османското владичество, изпълнява еснафската организация. Нейните еднолични и колективни органи са овластени да решават редица спорове между членове на организацията, практикуващи определен занаят. От друга страна, те могат да бъдат сезирани като арбитражен орган, като подпомагат решаването на спорове между външни на организацията лица, които не практикуват даден занаят, но се доверяват на утвърдения ѝ авторитет и влияние в обществото. Правомощията за тази дейност еснафските органи получават както от еснафските устава, така и от фермани, издадени от официалната власт⁴⁴⁶. Постановените решения са изпълнявани доброволно, без намесата на официалните власти.

Веднага след Освобождението подобни функции изпълняват помирителните съдилища, наричани още и полюбовни. Правната уредба на тяхната дейност се съдържа във Временните правила за устройство на съдебната част в България, утвърдени през август 1878 г. от императорския комисар. Основната дейност на тези съдилища, функциониращи във всяко селище, е разглеждането на граждански и наказателни спорове от частен характер и дела за настояничество, като основната цел е страните да бъдат подпомогнати да постигнат спогодба и осигуряване на бързина и ниски разноски при решаване на конфликтите. Изпълнението на крайното споразумение (оформено като решение на съда) се гарантира с предварителното съгласие на страните. То не подлежи на обжалване и при необходимост за неговото изпълнение се намесва кметът на селището.

⁴⁴⁶ Вж. фермана на Мустафа Хан III от 1772 г.

Основните цели на този съд са пренесени в помирителния съд, предвиден в Закона за гражданското съдопроизводство⁴⁴⁷. Страните доброволно постигат крайното споразумение, което е задължително за тях, като за целта предварително изразяват своето съгласие за неговото изпълнение в специален помирителен запис. Цялото производство се характеризира с гъвкавост, липса на строги правила, спазване на обичайни практики, обществени и религиозни норми.

Идеята на помирителните съдилища, но пречупени през кривото огледало на социализма, е опорочена в дейността на другарските съдилища. За целта е създаден специален Закон за другарските съдилища⁴⁴⁸.

Сдруженията, малцинствата, организациите, дори нелегалните организации, имат необходимост да намират решение на конфликтни ситуации без намесата на официалните власти и външни авторитети. Уреждането на междуличностни и колективни противоречия със съдействието на трета, ползваща се с уважение страна от самата група, но и с активното участие на спорещите страни, е начин да се съхранят високо ценените независимост и вътрешни правила в нея.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Алтернативните способи за решаване на конфликти, представляват форма на лично, културно и религиозно упълномощаване, отричащо правото на авторитарна власт при разрешаването на конфликти. Този метод предполага воля и активност на обществото, както и зрялост, за да може то със свои сили да решава вътрешните си проблеми и конфликти. Преговорите и помирението са исторически познати и прилагани в различни варианти в българските земи. Това показва, че в тази област българското общество има традиции при решаване на вътрешните си конфликти и по това може да се съизмерва с общества, в които тези методи имат дълбоки корени.

гл. ас. д-р Петя Неделева е щатен преподавател в Нов български университет, департамент „Право“, E-mail: pnedeleva@nbu.bg.

⁴⁴⁷ Обн, ДВ, бр. 31 от 1982 г.

⁴⁴⁸ Известия на Президиума на Народното събрание, бр. 50 от 1961 г.